

Addig vertem, míg meg nem gyógyult

Édesapám asztalos volt egy tők faluban, ahol nyolcszáz lélek élt, Gellénháza Göcsejben, katolikus falu. El tudod gondolni. Szegény ember fia voltam.

'24-ben születtem Nován, akkor járási székhely volt Zalában, ma Lenti, fősolgabírószág volt ott. Ott szült az anyám, oda vitték be. Egy testvérem volt. Édesanyám meghalt, lett egy féltestvérem.

Tizenhárom évesen sommás lettem, summás. Áprilisban elmentünk, november valahanyadikáig oda voltunk. Végigjártam a Dunántúlt. A pannonhalmi apátság birtokain dolgoztam, Bakonyjákó, Városmajor, Pápa környékén. Zalában nem volt sommás munka. Télen erdőirtás, favályúból éltünk, apámmal vályúkat csináltunk. Tavasszal elmentünk.

A községhatár ezerholdas, egy-két hold se jutott egy emberre. Ráadásul agyagos föld, jórészt erdő. A Széchényi grófoké volt az erdő. '41-ben meghalt édesanyám. Hat hónap alatt nem kerestem annyit, hogy megoperáltathassam. Golyvás volt, bazedovos.

Apám első világháborús rokkant. Dumdumgolyóval belelőttek az olaszok a hátába, attól rokkant meg. Nehéz az asztalosmunka. Rokkát, koporsót, bútort, ajtót, ablakot, mindent megcsinált. Mindenhez kellett értenie, mint minden falusi iparosnak. Szegények voltunk. Így aztán nem sikerült anyámat megoperáltatni.

'42-ben elhatároztam, megpróbálok rendszeren megélni. Levente-segédoktató lettem. Mindenhonnan összeszedtek kettőt-hármat. Kassára hívtak be, ott volt a kiképzés, onnan Kolozsvár mellé, Szászfenesre vittek a székely hadosztályba.

Hívtak bennünket. Ki az Isten ne örült volna Erdély visszafoglalásának? Nem önként, de... Ha nem megyek önként leventeoktatónak, akkor is elvisznek, úgyhogy mindegy volt.

Apám szociáldemokrata volt, emiatt rokkantságit nem kapott, se útkaparónak, állami szolgálatba nem mehetett. '42-től '45-ig voltam katona a háborúban, tüzér tizedesként Jugoszláviában estem fogságba.

A frontra '44-ben kerültem, magyarországi fronton voltunk. Jött ellenünk a román, erre mi megindultunk. A román Aradig futott. Amikor jött az orosz, akkor meg mi futottunk, túl a Tiszán álltunk meg. Aradtól Lajosmizséig menekültünk, ahol a páncélos csatában megsebesültem. Félig fölgyógyulva újra beosztottak. Legutoljára Polgárdi—Somogyszob. Nagyatád után Jugoszláviában estem fogságba, '45 márciusában.

A tábori tüzéreknel voltam. Lovainkat lelőtték repülővel, ágyúinkat elhagytuk, a Tiszán lóval úsztam át! Én nem tudtam úszni; a ló úszott, én meg kapaszkodtam.

Volt a Horthy-féle proklamáció. Örültünk, ölelgettük egymást. Amikor Szalásra kellett esküdni, néhány nagyszájú mondta a hangszórával, mi morogtunk. Ki tudja, ki mit morgott a bajsza alatt.

A fogságot a Volga melletti erdőlágerban kezdtem, erdei fakitermelő láger volt, Novodevice. Innen Kujbisevbe kerültem.

Amikor '44-ben sebesülten otthon voltam szabadságon, egyugyanazon időben volt az édesapám Murakeresztúron vasúti hídörségben szakaszvezető. Ami-

kor otthon voltam, egyik alkalommal nem volt nálam az igazolás, a szabadságos levél. Igazoltatott egy nyilas szolgálatos; az öreggel összeveszttem, mert nem akart megismerni. Elvettem tőle a puskáját, hogy ne itt hőbörödjön, menjen ki a frontra, ha ilyen nagy hős! Ott mutassa meg, mit tud. A csendőrök már az ágyban összeverték. Még az őrsön újra megruháztak. Bevittek Zalaegerszegre. Szerencsére egy tisztel, vitéz Hegyi Zoltán zászlóssal találkoztam, akivel együtt sebesültem meg. Elvette a papírt, hogy átvett. Nála töltöttem a többi napot, vele mentem vissza a szabadságról.

Elég számár, őszinte gyerek volt ez a zászlós. Egyszer azt mondta, maszlag, hogy az oroszok azért lőnek, mert mögöttük hajtják őket a tisztok! Nemsokára mi leszünk így... Legéppuskázták, azt hiszem a németek. Nagyon félték már akkor a katonáink. Azt mondták, véletlen volt. Tudtuk, hogy szándékos. Váltás közben lőtték le a németek.

Foksányba vittek. Előbb Celldömölk. Elhittük, hogy aki nem háborús bűnös, hazamehet. Aztán irány napkelet.

Az erdei lágerban fát vágtunk. Rendesen teljesítménybe dolgoztunk, kézzel fűrészeltünk. Három-négy hónapig voltunk a Volga-parti erdőben. Hol mahorka, hol cigareta volt a bérünk, hol meg csak kiirták, ki hogy dolgozott. Őrség szinte alig volt, csak munkavezetők. A lakosság csupa asszony. Amennyire utáltak a németet, annyira szerettek bennünket. Gyerekeként fogadtak bennünket, gyerekeik helyett.

Az erdőláger után Kujbisev, ott volt a központ. Kujbisevben csináltak egy belső antifasiszta képzést. De az egész lágerből talán csak húszan voltunk. Utána elvittek Kabanovkára, az Urál felé Kujbisevtől. Az antifasiszta iskolában már olyan volt a hangulat, hogy ránk nagy feladat vár az új Magyarországon.

Kujbisevben, aki dolgozott, az jól élt: a gyárban megkapta a kosztot, és megkapta a lágerban is a porcióját. A gyárban ugyanazt adták, mint a szovjeteknek!

Kabanovka közelebb az Urálhoz, tanyaszerű hely az Urál előtt, Kazány után. Nemesi kastély lehetett. Előtte Utában szálltunk ki a vonatból, ott voltunk két napig. A kabanovkai kórház, volt kastély, három-négyszáz méter hosszú épület, közepén a kapuval. Ezer német volt az ezerszáz ágyas kórházban, magyar harminc-hamincöt lehetett. Vagy tizenöt orvos, felcser dolgozott itt. Azok a foglyok kerültek ide, akiket lágerban nem kezelhettek. Komoly műtéteket végeztek: lábműtét — lefűrészelték, akinek lefagyott —, agyműtét. A zöm legyöngülés, vitaminhiányos étkezés és fagyás miatt került ide. Próbáltak zöldet adni: csolánlevest, mindent megpróbáltak. Olyan növényt bejuttatni a szervezetbe, amelyben vitamin van.

Azért lettem kórházparancsnok, mert amikor megkérdezték tőlem, mire használtam a fegyverem, azt válaszoltam: lőni! Lőni vele azt, aki ellen küldtek. A többiek hazudtak össze-vissza, mentették volna az irhájukat, én őszintén megmondtam az igazat. Ezért nevezett ki parancsnoknak az orosz.

Ez kórházláger volt. Azokat hozták ide, akik várhatóan két-három hónapnál később gyógyulnak. Itt voltam '46 októberétől a hazajövetelig kórházparancsnok. Úgy vittek oda, hogy a láger fogolyparancsnoka leszek. A többség német, de volt magyar, román, mindenféle. Nyolcszáz-ezer volt a beteg.

Aki nem volt túl súlyos, itt maradt, dolgozott. Zömében súlyos volt. Itt történt meg, hogy valakit addig pofoztam, míg nem evett. Haza is jött.

Fásult volt. Főleg azért, mert amikor a Nagy Imre-féle (azt mondod, Nagy Ferenc? mindegy) kimenetel volt, mi már vagonírozunk. Arról volt szó, hogy megyünk haza! Összecsomagoltunk. Erre vissza! A magyar miniszterelnök kint

maradt Amerikában! Hogyan higgyenek az oroszok azokban, akik ott maradtak? Ha akkor mi megfogjuk, agyonverjük.

Kabanovka valami nemesi kastély volt nemes nélkül. Nézd, az emlékkönyvbe az orosz „Kastély”-t írt.

Az orvos nem magyar, a fogolyorvosok a lágerokban voltak. Itt a legkevesebb tizenkilenc, de volt harminc orvos is. Rettenetesen jó sebészek voltak, amputálást milliószám végeztek. Akinek a lába lefagyott. A fatalpú bakancsban elfagyott, elfertőződött a foglyok lába. Válinkinak hívták, mintha teveszorból lett volna. Préselt szőr csizma, a legkurvább hidegben is meleg volt. Ha talpa is volt, mehetél.

Szabályos nyilvántartást vezettek, kit hová, melyik parcellába temettek el. Nagyon rendesek voltak.

Visszafelé rengeteget segített, hogy a politikai tiszt velem egy évben, egy napon született, és abszolút egyformán gondolkodtunk. Ő volt a vonat hivatásos parancsnoka. Százados, Szergej volt, de hogy milyen Szergej.

Hazafelé én voltam ennek a szerelvénynek a fogolyparancsnoka. Nagyon rendesek voltak! Mindenből tiszta ruhát kaptunk, tiszta fehérneműt. Abszolút korrektek voltak. Mindent elhozhattunk, amit szereztünk. Persze naplót nem volt szabad vezetni, hazahozni se, nekem sikerült. A kujbisevi antifasiszta képzés végén kerültek az emlékkönyvbe az első bejegyzések, budipapírra. A végén beköttem.

Volt, aki útközben eladta a ruháját, általában itatra kellett. A lágerban nem volt pia. Hazafelé már élvezték.

A legborzalmasabb az volt, amikor Csapnál átjöttünk a határon, és valamiért megállt a vonat. Az addig kordában tartott társaság... Látták az emberek, a sín mellett végig almát árultak... Egy részéért fizettek, a többséget csak felszedték. Nem volt a legszebb.

Ott álltak a vonat mellett sorba, árultak. Az erőszakosabbja föl is lökte őket: Alma!

Szeretettel akartak fogadni minket, de hát a mohóság.

Félig érthető! Félig nem. Ahogy én kibírtam, hogy nem ettem egy almát se.

Aztán hazakerültem. Megalakult a párt öt fővel vagy hattal, Fitos György nevezetű régi elvtárs volt az MKP gellénházi párttitkára vagy elnöke, nem tudom. Aztán, ahogy hazakerültem, én lettem a párttitkár. Zalaegerszegre bevonultam háromhetes pártiskolára. Azután jött a választás, a választáson már harmadikok lettünk Gellér vezén. Első a kisgazdapárt, második a parasztpárt; rosszul mondom, mi voltunk a másodikok, a parasztpárt lett a harmadik. Ebben aztán aranyos volt, hogy apám volt a szocdem párt elnöke, én meg a kommunista párt titkára. Ő azt hitte, hogy most már ők lesznek az urak. Hogy a mérsékeltek győznek.

Tulajdonképpen így is lett volna, de a húgomnak a megyei instruktor udvarolt, és a lány nekem elmondta, mit akarnak a szociáldemokraták. Én minden jót átvettem előlük, megcsináltam, amit ők terveztek.

Az öregek voltak a szociáldemokrata pártban, velünk a fiatalok tartottak. A legtöbb földje nálunk egy gazdának huszonnégy hold volt, a többi szegény, zöm két-három holdas. Közben Bázareketye után Nagylengyelen olajat találtak, az emberek oda kezdtek dolgozni járni.

'47-ben a párt javaslatára Szombathelyre kerültem az államvédelmi hatósághoz, és ott voltam '50. júniusig. Amikor a zalaegerszegi gyógyszerári központhoz kerültem ellenőrnek, odavaló a feleségem, patikus, '52-ben Nyíregy-

házára akartak küldeni igazgatónak, nem mentem. Erre Egerbe kerültem ellenőrnek.

1952-ben Egerből berendeltek. Fölpattantam a motorra, azzal mentem Pestre. Úgy átfáztam, hogy a megdermedt ujjaimmal nem tudtam a sliccemet kigombolni: behugyoztam. Negyed órát késtem, emiatt azzal fogadtak: nincs órája?! Tényleg nem volt óráim. Beültettek egy kocsiba, csak Őcsödön mondta meg az elődöm, hogy én leszek a Békés megyei gyógyszertárak igazgatója. Hiába nem akartam vállalni, nem volt mese. A családom meg Zalában mit sem sejtett. Én meg itt aludtam a csabai irodai fotelban.

1950. június 28-tól, a patikák államosításától '52 decemberéig öt igazgató volt Csabán. Még azt se tudták, mit csinálnak, már meg is fúrták őket. Akinek volt egy barátjáné, azonnal befekéttették! Erkölcs... A Szovjetunióban nem volt ilyen. Ott az ember azzal csinálta, akivel akarta.

A háborúban sok ember elpusztult, sok nő volt egyedül. Nem csoda.

Két gyerekem van. A lányom a moziüzemi vállalat KISZ-titkára, a fiam gyógyszerész. A múltkor kérdezték tőle, mért nem lép be a pártba? Azt válaszolta: mért, mi hasznom lesz belőle? Apámnak mi haszna lett, hogy most így bánnak vele?

Nagyon megharagudtak rá. Magyarázhattam, látjátok, ez a vége. Ha mi elmegyünk, ki fog fegyvert ezért a rendszerért? A fiatalok elpuhultak, ők nem, akkor ki?

Ahelyett, hogy minket jobban megbecsülnének.

Hatvankét évesen pártfegyelmivel kell nyugdíjba mennem. Mert rászóltam a párttitkára, mért késik.

Méért, mért kérdeztem; mert amikor előtte odaálltam reggel, aki elkésett és én kérdőre vontam, miért jön be ilyen későn, hátramutatott, ott jön a párttitkár! Ha neki szabad.

És erre fegyelmet akasztanak a nyakamba! Hogy nem haladok a korrallal, elavultak a módszereim! Túl diktatórikus.

Meglátják, nélkülünk mire mennek. Mert azt találtam védekezésül a taggyűlésen mondani, hogy a pártonkívüliek pontosabbak! Ki mutasson példát, ha nem a párttag?! Így nem lehet fegyelmet tartani! Meg mást is kifogásoltam.

Nem tetszik nekem ez a túl korai demokratizmus. Szerintem erre az emberek még nem eléggé érettek.

Itt Csabán elvégeztem a hetedik-nyolcadik osztályt, '56—57-ben egy év alatt sorban levizsgáztam a négy gimnáziumi osztályból, kegyetlen nehéz volt, éjjel-nappal tanultam, de leérettségiztem! Aztán később jogi doktorátus, a szegedi egyetemen. Gondolhatod, Szegeden én, hogy utáltak az egyetemi tanárok éppen '56 után. Nem tudtak kibuktatni. Hányat kivágtak!

Lordok háza. Ezt mondják a házunkra. Mitől lordok háza? Gyulavári semmit nem kér, ami a háznak kellene, hogy ne mondhassa senki. Háromszobás lakás, semmi különleges. Méghogy lordok háza. Meg Szentháromság tér! Megáll az eszem.

Már arra is gondoltam, hogy kilépek a pártból. Ha így bánnak velem. Másnak két-három családi háza is van ilyen korban, nekem semmi más, csak ez az állami lakás!

Ki fogja ezt megtenni a rendszerért? Vérben, szennyben.

Egyébként a fogságban a tisztességes ember járt rosszul. Aki nyilas volt, elszökött! Mert félt. Nekünk azt mondták, hogy hazavisznek bennünket, még

Foksányban is. Aztán láttuk a cirillbetűs kiírásokat az állomásokon, még akkor is azt hittük, hogy hazamegyünk. Volt olyan, aki amikor átmentünk a faluján még Magyarországon, hazakéredzkedett. Visszajövet nem akarták az oroszok beengedni a táborba, de ő erősködött, hogy igazolás kell neki, ami nélkül nem megy el innen!

Meg se állt az erdőlágerig.

LÉB JÁNOS

Liliomfény

Tavasszal érkezett a dokkba Csendes. Az öböl vize pezsgett a dévérek ivásától.

A főnök megkért, avassam be a dolgok fortélyába, hogy igazi dokkmunkás legyen: targoncavezetéstől a darukötözésig, a szakszerű vagonkirakástól a bárkafedelek leszereléséig, a portáldaru üzemeltetésétől a kamionkonténerek pontos rakodásáig.

Elkaptuk a nagy izzadások évadját. Equadorból érkezett nyers babkávét zsákoltunk. Egy zsák hetven kilót nyomott.

Csendes ritkán szólt. Ujjbegyei kirepedeztek, vérfoltok sötétlettek a szövetszákokon. Közönséges szigetelőszalaggal leragasztgatta, és ment tovább a munka. Maga is mosolygott a kínlásán.

Munka után az udvaron gyakoroltunk.

A könyvtárban összefutottam vele, meglepett, hogy Exupéryt olvas. Utána, amíg el nem merült a nap, az öböl végében üldögélt egy felfordított csónakon, szállása közelében. Komphajón lakott. Kavicsokból betüket rakott ki a fövényen.

Hallgatagságát nem vették jónéven a dokkmunkások. Morogtak rá. Nem volt tagja semmi szervezetnek sem a Maharton belül, sem azon kívül.

Akkor még én sem értettem meg a mélabúját.

Ellenkező műszakba osztották, s én két új dolgozót tanítottam a dokk tudnivalóira.

Már a nyárban jártunk, amikor egy nap ott üldögélt a csónak mellett. Aprólékos gonddal egy nevet rakott ki a kavicsokból.

A fák mögött bárkák, uszályok horgonyoztak. Valamelyik fedélzetéről nevetést hozott a szél. Alakom árnyékot vetett a fövényre. „Liliomfény” — olvastam. Gyorsan összesöpörte a tenyerével a kavicsokat. Melléültem, és zavarunkban a sirályokat néztük.

Nehezen szólalt meg:

— Megoldást keresek valamire — mondta fojtottan.

— Ha tudok, szívesen segítek.

— Nem. Ez más. Más, mint az élet szokásos gondjai.

— Ha van kedved, este gyere be a Legyesbe — a matrózkocsmába hívtam.

— Rendben — mondta, és elindult a komphajó felé.